

Dr Iwona Błaszczak
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Wydział Nauk Społecznych
Katedra Edukacji i Kultury

Artykuł: **Błaszczak I.**, *Uniwersytety ludowe w koncepcji pedagogicznej Feliksa Popławskiego*, w: *Uniwersytety ludowe – pomiędzy starymi a nowymi wyzwaniami*, red. nauk. Tomasz Maliszewski, Małgorzata Rosalska. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2016, s. 207-234.

Uniwersytety ludowe w koncepcji pedagogicznej Feliksa Popławskiego

„Wiejski uniwersytet ludowy – chce uczynić z chłopca człowieka samodzielnej myśli indywidualnej, pragnie by chłop pozbył się duszy pańszczyźnianej, a obudził w sobie tę drugą, drzemającą, uczynił ją wolną, czującą swą godność, równość społeczną, świadomą swych wartości i chłopskich zadań”¹.

Ignacy Solarz

Wprowadzenie

W roku 2011 przypadła 90 rocznica powstania polskich uniwersytetów ludowych, jest to również 112 rocznica urodzin Feliksa Popławskiego – współtwórcy tych placówek oświatowo-wychowawczych przeznaczonych dla dorosłej młodzieży wiejskiej. Wydarzenie to stanowi doskonałą okazję do refleksji i przypomnienia pionierskiej działalności wychowawcy wielkiej miary, nauczyciela, społecznika, działacza ruchu ludowego jakim był Feliks Popławski.

W literaturze naukowej, popularno-naukowej wiele miejsca poświęcono problematyce wychowania, oświaty oraz działalności społeczno-oświatowej prowadzonej w uniwersytetach ludowych, twórcom i propagatorom tej działalności takim jak np.: Ignacy Solarz, Jędrzej Cierniak i wielu innych. Nieznana i niedoceniana jest jednak postać i rola Feliksa Popławskiego jako inspiratora i propagatora tej działalności. Stąd zrodziła się we mnie potrzeba, podjęcie trudu wydobywania z zapomnienia i przypomnienia jego dorobku życiowego, osiągnięć zawodowych i dziedzictwa pedagogicznego.

Uniwersytety ludowe jako instytucje oświaty dorosłych pielęgnowały, przeświadczenie o doniosłym znaczeniu kultury chłopskiej dla dalszego rozwoju kultury ogólnonarodowej. Szczególną zasługą tych instytucji oświatowych było pełne zaangażowanie w proces upowszechniania i pielęgnowania wartości kultury chłopskiej. Poznanie tej kultury,

¹ I. Solarz, *Wiejski Uniwersytet Orkanowy*, Warszawa 1937, s. 6.

obcowanie z nią, podkreślenie jej wartości miało na celu kształtowanie u młodego pokolenia chłopów, poczucia własnej wartości, godności i wiary w swoje siły.

Nie ulega wątpliwości, że dla Popławskiego źródło pierwotnej inspiracji powstania uniwersytetów ludowych w Polsce - stanowiła myśl pedagogiczna i poglądy społeczne oraz etyczne M. S. Grundtviga oraz I. Solarza. Dla Popławskiego wychowanie stanowiło proces kontaktowania się człowieka z wartościami kultury i z drugim człowiekiem, proces interakcji personalnych, duchowego jednoczenia się ludzi mających pokrewne lub bliskie sobie ideały, dążenia i plany życiowe. Współtworzone przez F. Popławskiego w okresie dwudziestolecia międzywojennego uniwersytety ludowe, silnie zmierzały do utworzenia na wsi gęstej sieci domów społeczno-ludowych; stwarzając w ten sposób odpowiednie warunki pracy dla organizowania świetlic, bibliotek oświatowych, czytelni, zespołów samokształceniowych, teatrów, zespołów muzycznych, kursów dokształcających. Za podstawową komórkę tej pracy Popławski uznał zespoły ludzkie, złączone ściśle więzią wspólnej ideologii społecznej.

Dlatego uważam, że konieczne jest kontynuowanie i rozwijanie przez kolejne pokolenia naukowców, zapoczątkowanej przed laty przez nielicznych inicjatorów ze sfer inteligencji, wartościowych wzorów pracy oświatowej na rzecz edukacji dorosłych. Rozbudzanie poprzez odbudowę ruchu uniwersytetów ludowych dążeń jednostek chłopskiego pochodzenia do twórczego wnoszenia przez wieś nowych wartości do wspólnego skarbcza kultury narodowej. Jakże przesłanie może odczytać współczesne młode pokolenie wsi oraz badacze - uczeni z idei uniwersytetów ludowych głoszonych i realizowanych przez takich społeczników, oświatowców jak między innymi Feliks Popławski. Otóż jest to bardzo ważna lekcja, tamte pokolenia uczą nas młodych ludzi: wytrwałości, zaradności, polegania na własnych siłach, rozwijania nieustannego samokształcenia, pracy pożytecznej społecznie.

Powtarzając za Tomaszem Maliszewskim pytanie: „czy ciągle jeszcze w obecnej rzeczywistości istnieje miejsce dla instytucjonalnej formy oświaty dorosłych typu uniwersytet ludowy?”² – zgodnym chórem odpowiadamy tak. Jest to szansa, by te idee rozpoczęły nową egzystencję, by nie pozostały tylko „martwą kartą historii”, ale by stanowiły nowy etap w rozwoju edukacji dorosłych, pozostający *in statu nascendi* w nowej rzeczywistości społecznej.

² T. Maliszewski, *Z dziejów idei uniwersytetów ludowych. Wprowadzenie*, [w:] M. Byczkowski, T. Maliszewski, E. Przybylska (red.), *Uniwersytet ludowy – szkoła dla życia*, Wieżycza 2003, s. 25.

Powołując się na Stevena M. Borisha³ przywołany wyżej polski historyk edukacji dorosłych konstatuje:

„Pośród różnych znanych współcześnie form oświaty dorosłych szczególne miejsce zajmują uniwersytety ludowe. Wyrosłe głównie z tradycji filozoficznych i politycznych krajów skandynawskich stanowią mniej lub bardziej istotne elementy systemów edukacyjnych kilkudziesięciu krajów na różnych kontynentach. Prześledzenie tej koncepcji oświaty dorosłych dowodzi, że była ona bez wątpienia jednym z istotnych osiągnięć w historii oświaty dorosłych na świecie”⁴.

Życie i działalność Feliksa Popławskiego - w rodzinie - wśród najbliższych

Zdjęcie 1. Feliks Popławski (25.08.1899 - 27.08.1989)

Źródło: Ze zbiorów prywatnych Iwony Błaszczak⁵.

Feliks Popławski dorastał w okresie trudnej i bolesnej walki, narodu polskiego o odzyskanie niepodległości jakim był okres zaborów. Następnie splot narodowych problemów, uaktywnionych przez powstanie państwa polskiego w 1918 roku, wywarł istotny wpływ na życie społeczeństwa polskiego, jak również warstwy chłopskiej z której wywodził się i wzrastał Feliks Popławski. Jego losy zresztą były przez całe życie silnie związane z polską wsią i jej problemami.

Mimo pewnych postępów po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w dziedzinie industrializacji i urbanizacji kraju, chłopci przez cały okres międzywojenny stanowili najliczniejszą warstwę ludności Polski, najbardziej też wewnętrznie zróżnicowaną pod względem zamożności, rozwoju społecznego i kulturalnego. Zróżnicowanie chłopstwa

³ S. M. Borish, *The Land of the Living. The Danish Folk High School and Denmark's Non-violent Path to Modernization*, Blue Dolphin Press, Grass Valley, 1991.

⁴ T. Maliszewski, op. cit., s. 25.

⁵ Zdjęcie pochodzi z ankiety personalnej Feliksa Popławskiego – pracownika Publicznej Szkoły Powszechnej nr 29 w Warszawie, 30.09.1946, s. 4.

pogłębiały podziały narodowościowe. W tej dziedzinie dawały o sobie znać zwłaszcza podziały dzielnicowe, wypływające z niedawnej jeszcze przynależności do trzech różnych organizmów państwowych, o różnych warunkach rozwoju gospodarczego, państwowego, rodzącego odmienne tradycje gospodarowania, stylu życia, stosunku do pracy itp.

Wszystkie te zróżnicowania i dość poważne niekiedy podziały wewnętrzne w warstwie chłopskiej sprawiały, że stanowili oni warstwę społeczną wyraźnie wyodrębniającą się nie tylko charakterem swej pracy i swą biedą, lecz także swym stylem życia, swą mentalnością i szeregiem innych cech, często głęboko zakorzenionych w tradycji historycznej życia i walki „stanu chłopskiego”. Stara chłopska bieda, skojarzona z nawykami i przyzwyczajeniami dziedziczonymi z pokolenia na pokolenie, determinowała chłopskie możliwości w zakresie potrzeb mieszkaniowych, wyżywienia, wykształcenia, jak też w innych dziedzinach kultury materialnej i duchowej. Scharakteryzowane powyżej materialne podstawy egzystencji rodziny chłopskiej, jej warunki mieszkaniowe, określały w decydującym stopniu życie i obraz polskiej wsi. Nie wypełniały go jednak całkowicie, a ponadto pozostawały w ścisłej współzależności z innymi ważnymi składnikami życia wsi, także natury niematerialnej. Zaliczyć do nich trzeba zjawiska i postawy z dziedziny obyczajowości, tradycji i mentalności chłopskiej, które wyciskały niejednokrotnie silne piętno i wywierały silny wpływ nie tylko na sferę życia duchowego i kulturalnego wsi, ale także na jej poziom i aspiracje w płaszczyźnie położenia materialnego. Aspiracjom tym stawały na przeszkodzie nie zawsze tylko przyczyny ekonomiczne, ale nakładające się na nie nawyki i poglądy, mające swe źródło w chłopskiej świadomości i tradycjonalizmie, w przekonaniu, że istnieje ostry podział między stylem życia „chłopskim” a „pańskim”. We wszystkich tych sprawach nie małą rolę w kształtowaniu postawy chłopów odgrywał ich specyficzny często system wartości i ocen „chłopska mentalność”, wyrosła z doświadczeń chłopskiej krzywdy i biedy, szczególnie wyczulone i nieufne wobec wszystkiego, co niechłopskie, co „pańskie”. Owo nakładanie się czynników ekonomicznych i pozaekonomicznych utrudniało niejednokrotnie w dużym stopniu rozwiązywanie i tak już niełatwych problemów wsi, w tym również ulepszanie warunków bytu i życia jej mieszkańców. W takich to trudnych warunkach społeczno-politycznych, ekonomicznych i kulturowych Polski, Feliks Popławski rozpoczął swoją edukację, pracę zawodową oraz działalność społeczno-oświatową wśród młodzieży wiejskiej.

Feliks Popławski urodził się 25 sierpnia 1899 roku we wsi Kopina, gmina Milanów, powiat radzyński-podlaski. Rodzice Popławskiego po zawarciu związku małżeńskiego przenieśli się do folwarku Kopina na stałe, gdzie przepracowali całe swoje życie i gdzie urodziły się wszystkie ich dzieci. Rodzina Popławskich była dość liczna, razem było ich

ośmioro:

matka, ojciec oraz trzech synów i trzy córki⁶. Ludwik Popławski – ojciec Feliksa Popławskiego, odegrał w jego życiu bardzo ważną rolę. Był to bowiem człowiek, który niezwykle

aktywnie uczestniczył w życiu społecznym i politycznym wsi. Dla Feliksa Popławskiego, ojciec jego stanowił niepodważalny autorytet moralny i wzór do naśladowania w pracy społecznej na rzecz środowiska wiejskiego.

Z rodzeństwa Feliksa Popławskiego brat jego; Kazimierz Popławski pracował jako robotnik kolejowy w Lublinie. Młodszy od niego o trzy lata brat; Jan Popławski był kierownikiem Szkoły Podstawowej przy Prewentorium dziecięcym w Zakopanym młodszą od niego o dwa lata siostrą; Seweryna z Popławskich - Syputowa, pracowała jako położna w Katowicach. Zaś siostrą; Maria z Popławskich - Majchrowa, to wieloletnia nauczycielka Szkoły Towarzystwa Przyjaciół Dzieci (TPD) w Łodzi. Najmłodsza siostrą; Anna z Popławskich *primo voto* Batkowa, *duo voto* Dudowa pracowała jako nauczycielka Szkoły Sanatoryjnej w Ciechocinku⁷. Feliks Popławski nie odziedziczył po rodzicach żadnego majątku. Natomiast, jako najstarszy w rodzinie, zmuszony był, wobec przedwczesnej śmierci rodziców

zaopiekować się młodszym rodzeństwem. Wszystkim siostrą i bracią umożliwił własnym wysiłkiem, w bardzo trudnych warunkach materialnych, uzyskanie wykształcenia i kwalifikacji do wykonywanej pracy.

Zdjęcie 2. Feliks Popławski w mundurze wojskowym z braćmi w 1920 roku
(od lewej: Jan, Feliks i Kazimierz)

⁶ Rękopis - maszynopisu „Pamiętnika” Feliksa Popławskiego, s. 27. (Ze zbiorów prywatnych Iwony Błaszczak).

⁷ Rękopis - maszynopisu powieści Feliksa Popławskiego pt.: „Kopina”, s. 29. (Ze zbiorów prywatnych I. Błaszczak).

Źródło: Ze zbiorów prywatnych Haliny Popławskiej

Feliks Popławski zawarł związek małżeński z Janiną Markiewicz nauczycielką Szkoły powszechnej w Warszawie – 16 sierpnia 1932 roku. W kwietniu 1938 roku przyszła na świat ukochana córka - Halina Popławska⁸.

Zdjęcie 3. Małżonkowie Janina i Feliks Popławscy w Koszalinie w 1972 roku

Źródło: Ze zbiorów prywatnych Haliny Popławskiej

Uczelnie i nauczyciele

Pierwszym nauczycielem Popławskiego był jego ojciec Ludwik Popławski, który czytał i pisał zarówno po polsku jak i po rosyjsku w elementarnym zakresie. Ponieważ przed pierwszą wojną światową nie było w rodzinnej wsi Popławskiego żadnej szkoły, ojciec jego w okresie jesieni i zimy, każdego roku uczył wieczorami kilkoro, a nawet kilkanaścioro dzieci

⁸ Na podstawie maszynopisu autobiograficznej powieści Feliksa Popławskiego pt.: „Kopina”, s. 14. (msps w zbiorach prywatnych I. Błaszczak).

bliższych i dalszych sąsiadów, przeważnie robotników rolnych z folwarku Kopina. Kiedy Popławski ukończył 8 lat, rozpoczął naukę w tej domowej szkole, z której – jak twierdził:

„Wyniosłem umiejętność dość płynnego czytania i nieco pisania w języku polskim oraz opanowałem alfabet i technikę czytania po rosyjsku”⁹.

Ludwik Popławski oceniając krytycznie swoje możliwości nauczycielskie, posłał Feliksa Popławskiego jesienią 1909 roku do rosyjskiej szkoły początkowej, która znajdowała się w sąsiedniej wsi gminnej Milanów. Była to jedyna szkoła na terenie milanowskiej gminy zbiorowej, obejmującej jedenaście gromad wiejskich. Chodziły do niej prawie wyłącznie dzieci z samego Milanowa. Popławski był pierwszym chłopcem z Kopiny, który zaczął uczęszczać do tej szkoły, co wywołało we wsi nie lada zdziwienie, później zaś stopniowo naśladownictwo. Jednakże towarzyszymi wędrowek Feliksa Popławskiego do milanowskiej szkoły, były wyłącznie dzieci wiejskie, gdyż wśród robotników folwarcznych, Ludwik Popławski, nie znalazł naśladowców¹⁰. Do szkoły początkowej w Milanowie Popławski uczęszczał trzy lata. Na wiosnę 1912 roku zdał egzamin końcowy i otrzymał łącznie z kilku zaledwie współkolegami świadectwo ukończenia rosyjskiej szkoły początkowej.

Kontynuowaniu nauki przeszkodził brak środków finansowych:

„[...] Pomimo gorących pragnień tak ojca, jak i moich nie mogłem się uczyć dalej ze względu na brak choćby minimalnych środków materialnych. Wprawdzie ojciec awansował w miarę czasu z fornała na gajowego, ale to niewiele poprawiło jego uposażenie, a braci i sióstr przybywało mi, iż w sumie było nas w domu razem z rodzicami i dziadkiem (ojcem mego ojca) jedenaścioro do okrycia i wyżywienia”¹¹.

Tak więc, w ciągu pięciolecia – od wiosny 1912 roku do wiosny 1917 roku – Popławski pracował zarobkowo, a obok tego próbował nauki różnych fachów bez większego jednak powodzenia. Pracował jako folwarczny robotnik dniówkowy, przez jeden rok był również pastuchem bydła dworskiego, robotnikiem w przedsiębiorstwie torfiarskim, robotnikiem przy zakładaniu kultur leśnych. Praktykował przez kilka tygodni na kowala w dworskiej kuźni sąsiedniego majątku Suchowola, co zakończyło się z powodu zbyt ciężkiej pracy kilkutygodniową chorobą. Przez kilka miesięcy Popławski pracował jako pomocnik w kancelarii Gminnego Sądu Pokoju, mieszczącego się w sąsiedniej wsi Cichostów. Praktykował również przez kilka miesięcy u majstra rymarskiego w Rudzieńcu, praktykę tą przerwało przesunięcie się frontu wojennego rosyjsko - austriackiego w 1915 roku. Wreszcie

⁹ Ibidem, s. 18.

¹⁰ Ibidem, s. 43.

¹¹ Fragment życiorysu własnoręcznie spisane przez Feliksa Popławskiego, s.10. (Ze zbiorów prywatnych H. Popławskiej).

jesienią 1915 roku, na skutek starań otrzymał najpierw praktykę, a później pracę pisarza leśnego w nadleśnictwie w Milanowie należącym do tamtejszych obszarników Czetwertyńskich, gdzie pracował do wiosny 1917 roku¹².

„W tym czasie czytałem bardzo dużo, chociaż bezplanowo i chaotycznie, a w roku szkolnym 1916–1917 uczęszczałem na kurs wieczorowy zorganizowany przy polskiej już wówczas szkole powszechnej w Milanowie. Z kursu tego odniosłem duże korzyści gdyż dopomógł mi uporządkować moje dość szerokie, ale chaotyczne wiadomości z różnych dziedzin przypadkowo zdobytej wiedzy”¹³.

W czerwcu 1917 roku porzucił pracę w leśnictwie i zgłosił się na wakacyjny kurs dla nauczycieli niekwalifikowanych oraz kandydatów na takich nauczycieli, zorganizowany przez powiatowy komitet obywatelski powiatu radzyńskiego w Komarówce Podlaskiej. Kurs ten ukończył 22 września 1917 roku z wynikiem bardzo dobrym, po czym rozpoczął pracę jako nauczyciel we wsi Kostry. Po roku pracy w charakterze nauczyciela niekwalifikowanego oraz przygotowaniu się w okresie wakacji, Popławski zdał we wrześniu 1918 roku egzamin na trzeci kurs Prywatnego Seminarium Nauczycielskiego imienia Szymona Konarskiego w Lublinie. Zakład ten w międzyczasie upaństwowiono, w czerwcu 1920 roku Popławski ukończył Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie w Lublinie¹⁴.

„Dwuletnia nauka w tym Seminarium to całe moje szkolne wykształcenie średnie. Odbywało się ono w bardzo ciężkich warunkach materialnych. Ale zdawałem sobie sprawę, iż mimo trudnej rzeczywistości w której przyszło mi żyć nie mogę się poddawać, czułem autentyczny głód wiedzy”¹⁵.

Po trzech latach pracy nauczycielskiej został przyjęty w październiku 1923 roku na Państwowy Wyższy Kurs Nauczycielski w Lublinie, a po ukończeniu kursu w czerwcu 1924 roku zostaje przyjęty bez egzaminu wstępnego jako jeden z trzech najlepszych jego słuchaczy do Państwowego Instytutu Nauczycielskiego w Warszawie. W czerwcu 1926 roku ukończył Wydział Polonistyczny tego Instytutu¹⁶.

¹² Rękopis powieści Feliksa Popławskiego pt.: „Kopina”, maszynopis, s. 37. (Ze zbiorów prywatnych I. Błaszczak).

¹³ Ibidem, s. 40.

¹⁴ *Słownik Biograficzny Działaczy Ruchu Ludowego*. Matryca, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza. Warszawa 1989, s. 328.

¹⁵ Fragment życiorysu własnoręcznie spisanego przez Feliksa Popławskiego, s. 20. (Ze zbiorów prywatnych H. Popławskiej).

¹⁶ Odpis Dyplomu ukończenia przez Feliksa Popławskiego Państwowego Wyższego Kursu Nauczycielskiego w Lublinie z dnia 12.VI.1924, sygn. 129. Protokół egzaminu na dyplom Państwowego Instytutu Nauczycielskiego w Warszawie z dnia 25.VI.1926, nr akt 209. Państwowe Archiwum miasta stołecznego Warszawy. Zespół Państwowego Instytutu Nauczycielskiego w Warszawie w latach 1921-1939, nr zespołu 219/0.

Zdjęcie 4. Słuchacze Państwowego Instytutu Nauczycielskiego w Warszawie w 1925 roku
(Feliks Popławski - pierwszy od prawej w drugim rzędzie)

Ze zbiorów prywatnych Haliny Popławskiej

Działalność zawodowa i społeczna

Praca zawodowa Popławskiego po ukończeniu Seminarium Nauczycielskiego rozpoczęła się podjęciem posady nauczyciela kwalifikowanego we wsi Urszulin, gmina Krzczonów powiatu lubelskiego gdzie pracował od 1 września 1920 roku do 30 czerwca 1922 roku. Następnie przeniósł się do siedmioklasowej szkoły powszechnej w osadzie Głusk gdzie pracował w latach 1922–1923. Po ukończeniu Państwowego Instytutu w Warszawie 25 czerwca 1926 roku, został zatrudniony w siedmioklasowej szkole powszechnej w Lublinie jako nauczyciel i kierownik szkoły gdzie pracował do 31 sierpnia 1929 roku. Od 1 września 1929 roku został przydzielony do pracy w Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego w charakterze kierownika oddziału oświaty pozaszkolnej, gdzie pracował do sierpnia 1932 roku¹⁷.

Feliks Popławski w latach 1926-29 rozpoczął pracę w szkole powszechnej w Lublinie, pełniąc jednocześnie funkcję przewodniczącego zarządu wojewódzkiego ZPNS. Był współorganizatorem oraz pierwszym prezes w latach 1927-32 Lubelskiego Związku Teatrów i Chórów Ludowych. W 1929 zainicjował a następnie pełnił funkcję i redaktora naczelnego miesięcznika „Ognisko Nauczycielskie”. Od 1928 jest czołowym działaczem ZMW RP. W 1930 współorganizował powstanie Uniwersytetu Ludowego im. Stefana Żeromskiego w Nałęczowie, w którym prowadził wykłady na

¹⁷ Ibidem, nr zespołu 219/0. Odpis aktu mianowania Feliksa Popławskiego, na nauczyciela Szkoły Powszechnej w Urszulinie z dnia 1.IX.1920, nr 113; Odpis aktu mianowania Feliksa Popławskiego, na nauczyciela Szkoły Powszechnej w Głusku z dnia 13.VII.1920, nr akt 115; Nominacja Feliksa Popławskiego prowizorycznym urzędnikiem Wydziału Oświaty Pozaszkolnej Okręgu Szkolnego Lubelskiego, nr akt 98.

temat: kultury ludowej, historii wsi i ruchu lud. Od 1930 pełnił funkcję kierownika Wydziału Oświaty Pozaszkolnej w Kuratorium w Lublinie. Po konflikcie z władzami (na zjeździe ZNP w 1932 w Lublinie) został przeniesiony dyscyplinarnie do Wielkopolski, gdzie od 1932 do 1936 pełnił funkcję kierownika Wydziału Oświaty Pozaszkolnej w Kuratorium w Poznaniu. W tym czasie założył i redagował miesięcznik „Oświata Pozaszkolna” oraz pełnił funkcję prezesa Wielkopolskiego Związku Teatrów i Chórów Ludowych. Działalność tą kontynuował następnie jako członek prezydium Zarządu Instytutu Oświaty Dorosłych oraz w prezes w latach 1933-39 Instytutu Teatrów Ludowych w Warszawie. W roku 1936 został na stanowisko wizytatora w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, które piastował do chwili wybuchu wojny.

W okresie okupacji hitlerowskiej członek Komisji Oświaty Centralnego Kierownictwa Ruchu Ludowego. Uczestniczył w utworzeniu konspiracyjnego Ludowego Instytutu Oświaty i Kultury. Z ramienia Stronnictwa Ludowego „Roch” pełnił wówczas funkcję kierownika Wydziału Oświaty Dorosłych w Departamencie Oświaty i Kultury Delegatury Rządu na Kraj. Od 1940 czołowy działacz TON oraz członek ZG ZNP w Warszawie.

Po wyzwoleniu do 1948 prezes Towarzystwa Uniwersytetów Ludowych RP. W latach 1950-70 rozpoczyna pracę w szkolnictwie bibliotekarskim. Po 1956 pełni funkcję wiceprezesa Zarządu Głównego Towarzystwa Wiedzy Powszechnej oraz przewodniczy komisji pedagogiczno-programowej Rady Uniwersytetów Ludowych ZMW. Od 1963 kierował Komitetem Redakcyjnym „Encyklopedii Ruchu Ludowego”.

Autor wielu prac między innymi: *Polski Uniwersytet Ludowy* (1985), *Biblioteka a środowisko* (1969), *Burzyciele leniwej ciszy* (1962) i inne. Zmarł 27 VII 1989 w Warszawie.

Dziedzictwo pedagogiczne Feliksa Popławskiego – czyli słów kilka o wychowaniu

Wychowanie według Popławskiego stanowi:

„proces przysposabiania człowieka do życia w społeczności ludzkiej oraz do możliwie pełnego uczestnictwa - zarówno odbiorczego jak i współtwórczego - w szeroko pojętym życiu społecznym, gospodarczym, politycznym i kulturalnym środowiska, regionu, narodu a pośrednio również ludzkości, co umożliwiają nowoczesne środki przekazu i komunikacji”¹⁸.

¹⁸ F. Popławski. *Słowo o wychowaniu i zadaniach Uniwersytetu Ludowego*, [w:] idem, *Polski Uniwersytet Ludowy*, Wydawnictwo Spółdzielcze, Warszawa 1985, s. 44.

Popławski wyróżnia dwa podstawowe typy wychowania:

- 1) wychowanie samorzutne;
- 2) świadome i zamierzone wychowanie instytucjonalne.

Samorzutne procesy wychowawcze według koncepcji pedagogicznej Popławskiego, powstają i rozwijają się w toku udziału jednostki w życiu zbiorowym środowiska i kształtują się na podłożu środowiskowej tradycji społeczno-kulturalnej. Polegają one głównie na przejmowaniu przez jednostkę panujących w środowisku wyobrażeń o świecie, jak również pojęć wartościujących, normujących życie wewnętrzne środowiska, a także na naśladowaniu rozpowszechnionych w środowisku form współżycia zespołowego, oraz działalności gospodarczej.

Wychowanie instytucjonalne natomiast stanowi wyodrębnioną dziedzinę działalności profesjonalnej skupiającej się w specjalnie do tego celu powołanych instytucjach szkolno-wychowawczych i jest realizowane przez przysposobionych do tej pracy pracowników pedagogicznych i specjalistów.

Popławski w swojej koncepcji wychowania zakłada, że upowszechnianie się wychowania instytucjonalnego nie wyklucza aktualności i realności samorzutnych procesów wychowawczych, które istnieją równolegle w każdym społeczeństwie i obejmują również te jednostki i grupy ludzkie, które uczestniczą w planowym wychowaniu instytucjonalnym. Źródłem tych procesów jest środowisko społeczne, z którego pochodzi młodzież uczęszczająca do określonych instytucji szkolnych i na terenie którego aktualnie żyje.

Szczególne wagę w zakresie samorzutnego wpływu wychowawczego w ramach środowiska - Popławski przypisuje takim czynnikom jak: rodzina, grupa rówieśnicza czy koleżeńska, media, film, teatr, prasa, książka, również kościół itp. Według niego istotny samorzutny wpływ wychowawczy wywiera także środowiskowe życie społeczno-obyczajowe oraz kulturalne, gospodarcze i polityczne, w którym uczestnicy wychowania instytucjonalnego biorą mniejszy lub większy udział. Wychowanie instytucjonalne jest realizowane przez dwojakiemu typu instytucje wychowawcze. Do pierwszego typu należy znana powszechnie instytucja, której działalność polega głównie a często wyłącznie, na przekazywaniu wychowankom wiedzy traktowanej jako wartość naczelną oraz na rozwijaniu i doskonaleniu sprawności umysłowych. Jest nią szkoła, w której panuje swoisty prymat dydaktyki.

Dla pełniejszego zobrazowania istoty i założeń wychowawczych Feliksa Popławskiego konieczne jest ukazanie niektórych problemów związanych ze szkołą jako podstawową instytucją naszych czasów powołaną do realizowania współczesnego wychowania

instytucjonalnego. Zaznaczyć należy, iż mówimy tu o szkole w najszerszym znaczeniu, obejmując tym terminem wszelkie typy i stopnie instytucji szkolnych i koncentrując uwagę tylko na niektórych najbardziej istotnych i wspólnych ich właściwościach wychowawczych.

Popławski w działalności wychowawczej szkoły, wyróżnia dwa podstawowe rodzaje procesów a mianowicie:

- a) procesy dynamiczne polegające na przekazywaniu wychowankom wiedzy oraz rozwijaniu i doskonaleniu ich sprawności umysłowych;
- b) procesy o charakterze pedagogicznym w ścisłym znaczeniu, polegające na oddziaływaniu na cechy osobowości wychowanka (dyspozycje, upodobania, dążności) oraz na kształtowaniu jego woli, charakteru i światopoglądu¹⁹.

Z samej istoty szkoły jako instytucji wychowawczej oraz z jej podstawowych założeń wynika według Popławskiego, że współistnienie i równomierne rozwijanie obu wymienionych procesów, warunkuje pełną realizację zadań wychowawczych szkoły. Są one zresztą ściśle powiązane ze sobą i w znacznym stopniu współzależne.

Popławski zaobserwował jednak dużą niewspółmierność zachodzącą pomiędzy obu wymienionymi procesami, która wyraża się w swoistym prymacie procesów dydaktycznych wypełniających prawie bez reszty zarówno czas pobytu ucznia w szkole, jaki dużą część czasu spędzonego poza szkołą, a przeznaczonego na tak zwane odrabianie lekcji, które polega przeważnie na powtarzaniu i utrwalaniu wiadomości podanych w toku zajęć lekcyjnych w szkole.

Taki stan rzeczy wynika według Popławskiego z zasadniczej dążności szkoły do przekazania młodzieży usystematyzowanych konkretnych wiadomości ze wszystkich podstawowych dziedzin wiedzy. Wiedza ta rozrasta się stale i bogaci swój dorobek, co przyczynia się do ustawicznego rozszerzania zakresu treści programów szkolnych i wywołuje wspomniane już zjawisko dominowania w szkole procesów intelektualno-dydaktycznych ograniczające automatycznie niejako treści o charakterze emocjonalno-estetycznym, społeczno-etycznym, ideowo-swiatopoglądowym itp. A ta właśnie problematyka posiada w dużym stopniu walory wychowawcze, które Popławski uznaje w swej koncepcji wychowawczej za najważniejszy element wychowania.

Jest to zwrócenie uwagi, że w tym stanie rzeczy możliwość wprowadzenia ucznia do bardziej aktywnego udziału w procesie dydaktycznym i należytego wykorzystania

¹⁹ F. Popławski, *Podstawowe założenia wychowawcze i programowe Uniwersytetu Ludowego w Świnoujściu*. Maszynopis programu opracowany przez Feliksa Popławskiego, Warszawa 1963, s. 45. (Ze zbiorów prywatnych Iwony Błaszczak).

wychowawczego jego wrodzonego pędu do działania - ogranicza się do minimum, na skutek czego zasadnicza jego postawa psychiczna w szkole sprowadza się głównie do odbierania i zapamiętywania podanych przez nauczyciela gotowych treści. Taka bierna postawa ucznia nie stwarza warunków do oddziaływania wychowawczego na całość jego psychiki i odpowiedniego kształtowania jego osobowości.

Popławski podkreśla w swojej koncepcji pedagogicznej, konieczność rozwoju subdyscypliny pedagogicznej jaką stanowi pedeutologia. Ponieważ przypisuje on ogromną rolę w odniesieniu sukcesu wychowawczego osobie samego nauczyciela.

Na zakończenie tych refleksji należy zaznaczyć dla uniknięcia ewentualnych nieporozumień, iż wyraźna jednostronność powyższego pobieżnego ujęcia problematyki szkolnej zawarta w poglądach Popławskiego - wyrażająca się pominięciem bardziej szczegółowego rozważania działalności dydaktycznej szkoły, podyktowana jest wymogami tematu głównego, a nie wypływa z niedoceniań przez Popławskiego wielkiej roli szkoły w życiu

społeczeństwa oraz znaczenia jej pracy dydaktycznej dla rozwoju współczesnej kultury umysłowej i dla wielkich sukcesów współczesnej myśli badawczej oraz wiążącego się z nią wszechstronnego postępu.

Uniwersytet ludowy a szkoła

Innym typem placówek służących wychowaniu instytucjonalnemu, ale realizujące je odmiennymi metodami są internatowe uniwersytety ludowe typu grundtvigowskiego, których współtwórcą na gruncie polskim był Popławski.

Idee Mikołaja Grundtviga twórcy – duńskich uniwersytetów ludowych dotarły do Polski w końcu XIX wieku i spotkały się ze specyficznymi problemami oraz dążeniami wsi polskiej i całej kultury narodowej. Popławski brał aktywny udział w współtworzeniu UL w okresie II Rzeczypospolitej w których dominował nurt ideologii chłopskiej. W tym czasie powstało 26 internatowych uniwersytetów ludowych²⁰. Charakterystyczne dla tego nurtu były szczególnie dwie placówki – uniwersytety ludowe prowadzone przez małżeństwo Ignacego i Zofię Solarzów. Pierwszy z nich, działający w latach 1924-1931 w Szycach koło Krakowa, został założony przez Związek Nauczycielstwa Polskiego Szkół Powszechnych, drugi działał w Gaci koło Przeworska w latach 1932-1939, założony jako Spółdzielnia Uniwersytetów

²⁰ Archiwum i Centralna Biblioteka Zakładu Historii Ruchu Ludowego w Warszawie. Zespół Bibliografia Uniwersytetów Ludowych, nr akt 35, s. 56.

Wiejskich przez Związek Młodzieży Wiejskiej RP „Wici”²¹. Można powiedzieć, że obie placówki mocno oddziaływały na cały szereg innych UL-ów związanych z ruchem ludowym, szczególnie zaś ze ZMW RP „Wici”.

Adekwatność do potrzeb, czasu oraz siła ideowo-wychowawczego oddziaływania koncepcji UL Solarza tkwiła w umiejętności zbudowania pomostu między kulturą ludową-chłopską a kulturą narodową i otwarciu perspektywy wejścia młodzieży wiejskiej w życie społeczne narodu bez konieczności zrezygnowania z utraty własnej tożsamości i poczucia „godności chłopca”.

Okres II wojny światowej w latach 1939-1945 wiąże się z dynamicznym rozwojem ruchu oporu przeciw okupacji hitlerowskiej wśród ludności wiejskiej. Wartości kultury ludowej wobec klęski polityki dotychczasowych klas społecznych, stały się przedmiotem zainteresowania podziemia okupacyjnego. W okresie okupacji hitlerowskiej, jak niezależnie od siebie wskazują Tomasz Maliszewski i Józef Prus, inicjatywa podjęcia przygotowań do rozwoju uniwersytetów ludowych w okresie powojennym, pojawiła się w zespole działaczy społeczno-oświatowych skupionych przy działającym pod kierownictwem Popławskiego Wydziale Oświaty Dorosłych – podziemnych polskich władz oświatowych²².

Uniwersytet ludowy jest instytucją jakościowo odrębną w stosunku do szkoły. Inaczej przedstawiają się jego zadania, a w związku z tym inne stawia on wymagania zarówno swoim pracownikom pedagogicznym jak i uczestnikom, których zwykle ulegając tradycji szkolnej określamy mianem słuchaczy.

Popławski przedstawia uniwersytety ludowe jako instytucje zupełnie inaczej niż szkoła rozwiązujące swoje sprawy programowe stosujące odmienne metody w swej pracy pedagogicznej i dydaktycznej. W wyniku czego placówki te osiągają bardziej wyraziste i trwalsze wyniki wychowawcze, co zostało wielokrotnie stwierdzone w praktyce w ciągu ponad stuletniego okresu rozwoju uniwersytetów ludowych w Europie oraz ponad sześćdziesięcioletniego (acz z przerwami) w naszym kraju:

„ [...] Jedną z najbardziej zasadniczych właściwości uniwersytetu ludowego odróżniających go od instytucji o typie szkolnym wynika z odmiennego jego stosunku do wspomnianych powyżej podstawowych procesów składających się na działalność placówek wychowania instytucjonalnego. Jeżeli bowiem we wszelkich placówkach typu

²¹ T. Aleksander, *Prekursorzy oświaty dorosłych*, [w:] T. Aleksander (red.), *Teoretyczne i praktyczne aspekty edukacji kulturalnej oraz oświaty dorosłych*, Kraków 2006, s. 142.

²² J. Prus, *Feliks Popławski – współtwórca Polskich Uniwersytetów Ludowych*, „Młodzież – Kultura – Wieś. Polski Uniwersytet Ludowy” 1996, nr 2(29), s. 76-77; T. Maliszewski, *Wojenne uniwersytety ludowe*, [w:] T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. VII, Warszawa 2008, s. 194.

szkolnego występuje wspomniana poprzednio dominacja procesu dydaktycznego, który prawie bez reszty pochłania czas zarówno nauczycieli jak i uczniów - to w uniwersytecie ludowym przeciwnie: mamy tu do czynienia ze swoistym zjawiskiem prymatu procesów wychowawczych”²³.

Wynika to zjawisko z zasadniczo odmiennego zadania, jakiemu służy uniwersytet ludowy. Popławski tworząc program pracy uniwersytetu ludowego, kierował się zasadą iż, uniwersytet nie ma na celu przekazywania swoim wychowankom usystematyzowanego kompendium wiedzy, jak to czyni każda instytucja o typie szkolnym, lecz dąży przede wszystkim do wywołania w jego psychice możliwie głębokich i trwałych przemian wychowawczych, wiążących się bezpośrednio z motywami życia osobistego wychowanka, z jego pionem etycznym, poglądem na świat i stopniem uspołecznienia oraz aktywizujących młodego człowieka tak pod względem umysłowym, jak i ideowo-społecznym.

Dla uniwersytetów ludowych w których pracowała Popławski, jak wiadomo zaplecze społeczne stanowił – ruch ludowy w szczególności Związek Młodzieży Wiejskiej RP „Wici”. Jedną z najważniejszych i najbardziej istotnych konsekwencji tego faktu było wytworzenie w tej placówce swoistego rodzaju rzeczywistości wychowawczej, odrębnej jakościowo od wszystkich placówek o typie szkolnym. Popławski wyraźnie podkreśla, że jeżeli szkoła w okresie wieloletniej swojej pracy z danym zespołem uczniowskim przekazuje w sposób

systematyczny członkom tego zespołu pewien zasób wiedzy określonej jej programem, traktując tę wiedzę jako wartość samą w sobie, nie budzącą wątpliwości i nie wymagającą motywacji - to uniwersytet ludowy usiłuje w pierwszym rzędzie dopomóc swoim wychowankom do wyrobienia sobie poglądu na całość poszczególnych gałęzi wiedzy, ukazując metody popularno-naukowe ich główne założenia i węzłowe problemy oraz ich wartość i znaczenie w życiu człowieka. Rola powiązanej z ruchem młodzieży wiejskiej placówki

uniwersytetu ludowego polega w rzędzie na wprowadzeniu słuchacza w świat wartości o charakterze światopoglądowym, na wiązaniu ich ze wspomnianym ruchem społecznym i ukazywaniu w ramach tego ruchu ich roli i funkcji. W wyniku, tego procesu budzi się ich zainteresowania intelektualne i aktywizuje pod względem umysłowym, stwarzając na tej drodze warunki do dalszej pracy nad sobą prowadzonej metodą samouctwa indywidualnego, bądź też samokształcenia zespołowego. To zaś w efekcie przyczynia się do ukształtowania

²³ F. Popławski, *Uniwersytety Ludowe w Polsce* – maszynopis referatu wygłoszonego przez Popławskiego, zamieszczony w sprawozdaniu z pierwszego walnego zgromadzenia członków TUL RP w Pabianicach 11-13 października, Warszawa 1945, s. 4. (Ze zbiorów prywatnych Iwony Błaszczak).

takiej sytuacji wychowawczej w której celem nadrzędnym staje się aktywizacja społeczna słuchaczy w służbie przyjętej i uznanej za własną idei oraz dążność do wykorzystania pobytu w uniwersytecie ludowym do realizacji zadania jakie z tak pojętej roli wynika:

- „W tych warunkach wiedza podawana w uniwersytecie ludowym [...] nie jest głównym celem pobytu słuchaczy w tej placówce, a staje się elementem koniecznym dla odpowiedniego przysposobienia ich do aktywnej działalności społecznej”²⁴.
- „[...] Tym się też tłumaczy w dużym stopniu dziwne na pozór zjawisko, iż dorośli słuchacze uniwersytetu ludowego - pomimo nieporównanie mniejszego zasobu szczegółowych wiadomości z zakresu różnych dyscyplin naukowych - wykazują większą samodzielność intelektualną, bardziej wyrobiony pogląd wartościujący na poszczególne dziedziny wiedzy oraz ich rolę w życiu człowieka i w ogóle większą dojrzałość życiową i umysłową od młodzieży kończącej normalnie szkoły średnie ogólnokształcące”²⁵.

Istota i zadania wychowawcze uniwersytetu ludowego jako wyraz głębokiego zrozumienia przez Feliksa Popławskiego idei grundtvigowskich

Zasadniczym zadaniem uniwersytetu ludowego według Popławskiego jest jego oddziaływanie wychowawcze na człowieka - wchodzącego w okres stabilizacji rozwojowej, mające na celu harmonijne ukształtowanie możliwie pełnej jego osobowości oraz przysposobienia go do życia społecznego.

Przedstawiona powyżej koncepcja kształcenia i wychowania młodzieży wiejskiej była sformułowana i realizowana przez Popławskiego w Uniwersytecie Ludowym imienia Stefana Żeromskiego w Nałęczowie, gdzie działacz ten zdobył doświadczenie i realizował swoją wizję placówki²⁶. Należy w tym miejscu podkreślić, iż źródłem jego koncepcji uniwersytetu ludowego jako placówki wychowawczej realizującej rodzinny model współżycia społecznego była jego bliska współpraca z Zofią i Ignacym Solarzami w latach 1924–1931 w Szycach i w latach 1932–1939 w Gaci Przeworskiej. Znajomość z Solarzami była też zachętą do nowatorstwa pedagogicznego. Inną równie ważną przyjaźnią, która zrodziła się z fascynacji

²⁴ F. Popławski, *Przyczynki do głównego tematu*, [w:] F. Popławski, S. Dyksiński (red.), *Ignacy Solarz i jego Uniwersytet Ludowy 1924–1939*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1965, s. 166-167.

²⁵ F. Popławski, *Uniwersytet ludowy Ignacego Solarza*, [w:] *Wspomnienia o Ignacym Solarzu „Chrzestnym”*, oprac. Z. Mierzwińska-Szybka, Warszawa 1982, s.27.

²⁶ Z. Mierzwińska-Szybka, *Moje wędrowanie. Wspomnienia, refleksje, sylwetki przyjaciół*, Fundacja Polskich Uniwersytetów Ludowych, Warszawa 1997, s. 92.

uniwersytetami ludowymi była znajomość Popławskiego z Józefem Kretem „Gazdoszkiem” nauczycielem i wychowawcą młodzieży wiejskiej²⁷.

Zdjęcie 5. Józef Kret

Źródło: Ze zbiorów prywatnych Haliny Popławskiej

Jak wynika ze zgromadzonej korespondencji listownej, Popławski do końca życia utrzymywał serdeczne i przyjacielskie relacje z Józefem Kretem - „Gazdoszkiem”²⁸.

Zdjęcie 6. List Józefa Kreta do Feliksa Popławskiego z dnia 25.05. 1975r.

Skomielna Biała, 25.V.75
Kochany Panie Feliksie!
Nie mieliśmy szczęścia porozmawiać
x Wami, gdy wróciliśmy od Baszki 23.III. bez
x kurycha do Warszawy. Telefonicznie udało
(23.III. i 24.III.) kilka razy do Was na numer
31-35-46, ale niestety nie było Was w tym
czasie w Warszawie, bo telefon milczał.
Co u Was nowego, ciekawego? Jak
zdrowie, praca, plany? Jak się mają
Panie Waise - p. Janina i p. Halina?
My po powrocie od Baszki, gdzie przeby-
waliśmy ponad pięć miesięcy - krótko prze-
byliśmy w Krakowie i stamtąd pp. Szwajca
Witekównyca ruszyliśmy na Luboniaty.
Tu przebyliśmy w dniach 11-13 kwietnia
na wycieczce: przez dwie doliny, spadat
z Góry Śnieg, 13.IV. a tamtem wybraliśmy
się z naszego szlaku, bo drzewa były zawa-
żone śniegiem, a potem byśmy do drugi-
-czelna było kąpać się w Śniegu 2-metrowym.
Maj my przegrzmotć kwietniowe udutki, jest tu

²⁷ Słownik Biograficzny Działaczy Ruchu Ludowego. Matryca, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza. Warszawa 1989, s. 208. Józef Kret – pedagog; ur. 3.III. 1895, zm. 19. VIII 1982. Absolwent Wydziału Filozoficznego UJ. Od 1924 nauczyciel im. Sobieskiego w Krakowie, równocześnie 1927-1928 wykładowca w Studium Wychowania Fizycznego UJ. W 1937 prowadził harcerski UL w Górkach Wielkich/Nierodzimiu. Współorganizator w 1940 Szarych Szeregów w Małopolsce. W 1941 osadzony w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu. Po wojnie reaktywował UL w Nierodzimiu, przekształcony w 1948 w Szkołę Pracy Społecznej, którą kierował do 1952. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Śląskim Krzyżem Powstańczym.

²⁸ Prywatna korespondencja Feliksa Popławskiego z Józefem Kretem z lat 1967–1981. (Ze zbiorów prywatnych Iwony Błaszczak).

obdarzyła go natura i cały wysiłek umysłowy i uczuciowy wprzęgnie w swą twórczą pracę. A może porwie go jakaś idea społeczna, którą żyje jego naród, z realizacją której jest związane osiągnięcie szczytnych celów ludzkości. Jest rzeczą pewną, że zapal młodości jest czymś, co nie powinno wygasnąć”²⁹.

Mikołaj Grundtvig chciał porwać młodzież duńską drugiej połowy XIX wieku dla ratowania Danii. Kraj ten znalazł się na skraju przepaści. Ulegając kulturze niemieckiej zaprzepaścił kulturę własną. Gubił ojczystą mowę, ztracał znajomość historii własnego narodu i wartości kulturalnych, które najgłębiej tkwiły jeszcze w masach ludowych. Mikołaj Grundtvig wiedział, że uratować Danię przed zniemczeniem można jedynie w oparciu o młodych ludzi warstwy chłopskiej. Stworzył plan wychowania w wielkim stylu, który w krajach Północy był urzeczywistniany od 1844 roku. Jemu to zawdzięczają te kraje wysoki poziom kulturalny mas ludowych oraz głębokie podstawy demokracji, na jakich opiera się życie społeczne tych krajów.

Ogromne zasługi dla rozpowszechnienia idei Grundtviga w Polsce mają między innymi: ksiądz A. Ludwiczaka, E. Nowickiego czy I. Solarza - którego działalność stanowiła prawdziwą inspirację dla Popławskiego w jego pracy wychowawczej, którą prowadził w uniwersytecie ludowym w Nałęczowie. Lucjan Turowski znawca problematyki uniwersytetów ludowych tak pisał o Solarzu:

„Olbrzymią zasługą Solarza jako współinicjatora, współtwórcy i kierownika Uniwersytetu Ludowego w Szycach było to, że odrzucił koncepcję mechanicznego przeszczepiania na grunt polski wzorów duńskich. Przeciwnie dokonał on twórczej adaptacji wzorów duńskich, ich dostosowania do warunków polskiej wsi”³⁰.

Solarz kochał przeszłość i wysoko cenił kulturę wsi polskiej, jej bogactwo i urodę. W kulturze społecznej wsi widział wartości, które powinny leżeć u podstaw organizacji całego życia społecznego. Jego wykłady, zajęcia praktyczne, dyskusje, codzienne obcowanie z młodymi - wywarły ogromny wpływ na budzenie wiary wsi we własną wartość, na wydobywanie z młodzieży wysiłku dla wypracowania własnych myśli i pomysłów twórczych, służących przemianom niezbędnym dla zbliżania wsi do celów ludzkości.

To dziedzictwo pedagogiczne zarówno Grundtviga jak i Solarza, zostało przyjęte przez Popławskiego jako swoisty dekalog w budowaniu własnej koncepcji wychowania w oparciu o fenomen nieprzeciętnych osobowości ludzkich, jakimi był Grundtvig i Solarz.

²⁹ Rękopis powieści Feliksa Popławskiego pt.: „Kopina”, maszynopis, s. 67. (Ze zbiorów prywatnych I. Błaszczak).

³⁰ L. Turowski, *Patrzeć szeroko i daleko... Dziedzictwo pedagogiczne Ignacego Solarza*, Wydawnictwo Spółdzielcze, Warszawa 1983, s. 10.

Popławski w swojej koncepcji wychowania młodzieży wiejskiej realizowanej przez niego w uniwersytetach ludowych zakładał, że w zależności od epoki i środowiska narodowego i społeczno-ideowego, na terenie którego uniwersytet ludowy rozwija swoją działalność, jego praca wychowawcza kładzie większy nacisk bądź na rozwój indywidualny jednostki, bądź też na ukształtowanie w niej cech działacza społecznego. To zaakcentowanie jednej z dwu stron osobowości słuchacza uniwersytetu ludowego nie ma charakteru przeciwstawnego - Popławski stał na stanowisku, że tylko jednostka o pełnej i harmonijnie rozwiniętej osobowości może stać się pełnowartościowym działaczem społecznym.

Wychowanie takich właśnie - pełnowartościowych wiejskich działaczy społecznych, Popławski uważał za podstawowe zadanie współczesnych polskich uniwersytetów. Zadanie to wynikało z doniosłej i pilnej potrzeby możliwie pełnej aktywizacji środowiska wiejskiego we wszystkich dziedzinach jego życia, co zależało w dużym stopniu od licznego i dobrze przysposobionego zastępu działaczy społecznych, zdolnych do przełamywania bezwładu społecznego w licznych rozrzuconych po kraju osiedlach wiejskich i małomiasteczkowych i do stopniowej aktywizacji tych środowisk pod względem społeczno-kulturalnym, gospodarczym, politycznym³¹.

Wychowanie dorosłych polega na kształtowaniu poglądów i przekonań w drodze partnerskiego oddziaływania wychowawczego. Partnerstwo wychowawcze zaś polega na poszanowaniu indywidualnych odrębności w zapatrywaniach i poglądach oraz na założonym z góry uznaniu prawa każdego uczestnika wychowania do własnego stanowiska, nawet odrębnego i innego od poglądów wychowawcy. Popławski podkreśla, że tylko w atmosferze tolerancji rodzi się prawdziwe partnerstwo wychowawcze budzące aktywność intelektualną, a także zaufanie wzajemne, bez czego nie może być mowy o istotnym wpływie wychowawczym³².

Na tle tego co zostało przytoczone jasne się staje, że dla Popławskiego - podstawowe zadanie uniwersytetu ludowego polega na przysposabianiu wychowawczym działaczy społecznych, animatorów i organizatorów życia zbiorowego. Skuteczność sprawowania tak pomyślanej roli zależy nie tylko od wkładu dydaktyczno-pedagogicznego placówki ale w zasadniczym stopniu również od doboru słuchaczy o odpowiednim typie osobowości i uzdolnień.

³¹ *Maszynopis Projektu Regulaminu Pracy Wydziału Uniwersytetu Ludowego i Szkoły Pracy Społecznej opracowany przez kierownika nadzoru Wydziału - Feliksa Popławskiego, Warszawa 25.I.1947, s. 23. (Ze zbiorów prywatnych Iwony Błaszczak).*

³² *Ibidem, s. 24.*

„Działalność społeczna - twierdzi Popławski, jak każda praca twórcza, jeżeli ma się rozwijać należycie, wymaga od organizatora odpowiednich uzdolnień twórczych. Przedmiotem bowiem twórczości społeczno-organizatorskiej są ludzie - czynnik myślący i aktywny. Bezcenną właściwością utalentowanego działacza społecznego jest wrażliwość na różnorakie problemy środowiska, a zwłaszcza na wszelkie niedostatki myśli i inicjatywy, niezgoda na zastój i bezczynność. W takich sytuacjach działacz społeczny angażuje się spontanicznie, rozbudza zainteresowanie swoimi inicjatywami i w ten sposób aktywizuje środowiskowe życie społeczne”³³.

Głównym zadaniem jakie sobie stawia tak działający uniwersytet ludowy jest oddziaływanie wychowawcze na zespół słuchaczy w kierunku autokreacji i głębokiej przebudowy norm i zasad indywidualnego życia jednostek.

Dobrze prowadzony uniwersytet ludowy, podkreśla Popławski, stawia sobie za zadanie przede wszystkim jak najbardziej wszechstronne i dogłębne rozbudzenie drzemiących w jednostce ludzkiej sił, impulsów i możliwości psychicznych, jak największe uaktywnienie wewnętrzne człowieka, stawiając jednocześnie przed tym człowiekiem najbardziej zasadnicze problemy życiowe, moralne, religijne, społeczne, gospodarcze, kulturalne itp. oraz zaznajamiając go z prawdami zdobyczy naukowych - i w ten sposób usiłuje uniwersytet ludowy poruszyć całe indywidualne życie wewnętrzne jednostki, zburzyć jego powierzchowną, na pozorach i bezrefleksyjnym naśladownictwie opartą równowagę i o pomoc w zbudowaniu własnego poglądu na świat i życie, i odnalezienia wynikającego z tego poglądu własnej, nowej równowagi wewnętrznej³⁴.

Odrębność uniwersytetu ludowego wynika jak widać z jego wyłączności i bezkompromisowości wychowawczej, polegającej na nadaniu wyraźnego prymatu, w codziennej pracy problemom i treściom wychowawczym z wyraźnym drugoplanowym potraktowaniem pierwiastków ściśle dydaktycznych oraz prawie zupełnym wyeliminowaniu tak bardzo dominującego we wszystkich poczynaniach oświatowych, utylitaryzmu dydaktycznego.

Ideal mądrego i głęboko czującego wychowawcy

³³ Ibidem, s. 25.

³⁴ F. Popławski, *Czym jest a czym nie jest Uniwersytet Ludowy*. Maszynopis referatu wygłoszonego w Opaleniu na II Zjeździe TUL, 7.XII.1981, s. 3. (Ze zbiorów prywatnych Iwony Błaszczak).

Feliks Popławski uważał że, wyniki wychowawcze pracy uniwersytetu ludowego zależą w pierwszym rzędzie od zespołu zatrudnionych w danej placówce pracowników pedagogicznych oraz od ich kwalifikacji zawodowych i umiejętności wychowawczych. Mówiąc o tych kwalifikacjach miał na myśli nie tylko odpowiednie przygotowanie naukowe, ale przede wszystkim, osobiste kwalifikacje kandydatów do pracy w uniwersytecie ludowym związane z typem osobowości, jaki dana jednostka reprezentuje³⁵.

Praca w uniwersytecie ludowym stawiała przed pracownikami pedagogicznym tak duże i specyficzne wymagania, iż nie każdy wychowawca potrafił im sprostać. Ścisłe współzycie z zespołem słuchaczy w warunkach internatowych uniwersytetu ludowego ogromnie absorbowało pracownika pedagogicznego i niewiele pozostawiało mu czasu na jego życie osobiste. Konieczne więc jest duże zamiłowanie do pracy wychowawczej, które warunkuje a jednocześnie równoważy wkład czasu, zaangażowania i troski w życie zbiorowości uniwersyteckiej.

Popławski szczególnie podkreślał że, obok wybitnego zamiłowania - wychowawca uniwersytetu ludowego musi również dysponować stosunkowo dużymi uzdolnieniami pedagogicznymi, aby sprostać skomplikowanym procesom społeczno-wychowawczym zachodzącym w samorządnym zespole dorosłych słuchaczy. Uzdolnienia te idą zwykle w parze z zainteresowaniami i zamiłowaniem do pracy wychowawczej i dlatego sam fakt gotowości do podjęcia się przez daną jednostkę niełatwych i absorbujących obowiązków wychowawcy w uniwersytecie ludowym, wskazuje do pewnego stopnia również na jej możliwości w tym zakresie³⁶.

Dla Popławskiego szczególnie istotne w procesie oddziaływania wychowawczego na zespół dorosłych słuchaczy uniwersytetu ludowego jest uwzględnienie złożoności tego zjawiska, a składają się nań nie tylko świadome zamierzenia i poczynania wychowawcy oraz jego wiedza pedagogiczna, ale również te wszystkie właściwości jego charakteru i w ogóle cechy osobowości, z których, nie zawsze nawet zdaje on sobie w pełni sprawę. To promieniowanie osobowości wychowawcy, jak je umownie i skrótowo określił Feliks Popławski:

„[...] posiada bardzo istotne znaczenie, jeżeli chodzi o jego wpływ wychowawczy na zespół oraz o wyniki jego pracy pedagogicznej. Doświadczenie uczy, iż zdarzają się jednostki obdarzone specyficzną właściwością ułatwiającą im oddziaływanie wycho-

³⁵ F. Popławski, *Czynniki oddziaływania wychowawczego w uniwersytecie ludowym. Zespół wychowawców*, [w:] idem, *Polski Uniwersytet Ludowy*, Wydawnictwo Spółdzielcze, Warszawa 1985, s. 51-56.

³⁶ Ibidem, s. 51-56.

wawcze na zespół słuchaczy. Właściwość tę określa się często mianem „uroku osobowości” wychowawcy lub po prostu talentem pedagogicznym [...]”³⁷.

Byłoby oczywiście rzeczą pożądaną postuluje Popławski, aby wychowawcy uniwersytetów ludowych posiadali tego rodzaju kwalifikacje osobiste w stopniu możliwie jak największym. Ale obecność ich i stopień nasilenia czy też brak da się stwierdzić tylko w toku praktycznej pracy wychowawczej. Zresztą w pewnym stopniu zależą one również od pracy wychowawcy nad sobą, od świadomej dążności w kierunku dorośnięcia do zadań, jakie uniwersytet ludowy stawia przed swoimi pracownikami pedagogicznymi.

Osobne zagadnienie w zakresie kwalifikacji osobistych pracownika pedagogicznego uniwersytetu ludowego stanowią - osobiste przekonania społeczno-ideowe oraz stopień i kierunek ukształtowania jego światopoglądu. Pod tym względem Popławski uważa że, wychowawca w uniwersytecie ludowym powinien stanowić osobowość skryzalizowaną, dającą pełne gwarancje oddziaływania w kierunku wychowania aktywnych działaczy gotowych z całym przekonaniem służyć ojczyźnie.

Bardzo wyraźnie widać z tych rozważań, że charakter współzycia wychowawcy ze słuchaczami w uniwersytecie ludowym jest tak bezpośredni i bliski, że jego osobiste przekonania ideowe docierają do nich często nieuchwytnymi dla obserwatora zewnętrznego drogami. Nie musi on manifestować tych przekonań wyłącznie w słowach, gdyż przesadne deklarowanie się werbalne daje często skutek wychowawczy odwrotny od zamierzonego.

Popławski uważa, iż jeżeli wychowawca jest głęboko przekonany osobiście i zaangażowany ideowo - to zarówno w toku zajęć programowych jak i ciągłego codziennego obcowania ze słuchaczami znajdzie setki okazji, aby dać wyraz swojej prawdzie wewnętrznej i swemu rzetelnemu przekonaniu w sposób spokojny, z umiarem i taktem pedagogicznym³⁸.

Wiemy zaś z doświadczenia, że takie właśnie żarliwe i konsekwentne przekonanie wychowawcy, który zdobył już sobie odpowiedni autorytet w zespole, posiada dużą moc oddziaływania wychowawczego na słuchaczy.

Popławski zdaje sobie sprawę, że omówienie pożądaných właściwości pracownika uniwersytetu ludowego nie może wyczerpać jego - choćby nawet pobieżnej - charakterystyki.

„...Jeżeli bowiem dodatkowo cechy jego osobowości ważne są dla pozytywnych osiągnięć wychowawczych, to nie mniej ważne tylko w odwrotnym znaczeniu - są również wszelkie niedociągnięcia a i usterki, a choćby nawet i zwykłe słabostki jego charakteru. W wychowaniu bowiem nie da się oddzielić tego, co wychowawca głosi, od tego, jaki sam jest i jak postępuje

³⁷ Ibidem, s. 51-56.

³⁸ Ibidem, s. 51-56.

przy czym jego czyny zawsze mają większe znaczenie od słów i mogą albo podbudować i utwierdzać wagę prawd głoszonych, albo też pomniejszać ich wpływ lub zgoła unicestwić wszelkie pozytywne ich znaczenie”³⁹.

Dla poglądów pedagogicznych Popławskiego charakterystyczne jest to, że nie można również nie doceniać kwalifikacji naukowych pracownika pedagogicznego uniwersytetu ludowego. Wychowawca uniwersytetu ludowego powinien oczywiście posiadać w zasadzie studia wyższa w zakresie wykładanego przez siebie przedmiotu oraz śledzić stale dalszy postęp badań naukowych i rozwój tej dziedziny wiedzy, którą reprezentuje w zespole pedagogicznym uniwersytetu ludowego. Powinien śledzić na bieżąco publikacje naukowe i popularnonaukowe w danej dziedzinie - uczestniczyć w dyskusjach naukowych - czy to bezpośrednio, przez utrzymywanie kontaktu z jednym z ośrodków uniwersyteckich w kraju, czy też za pośrednictwem, czasopism naukowych z danej dziedziny.

Czynniki oddziaływania wychowawczego w uniwersytecie ludowym

Popławski wyróżnia dwie kategorie czynników oddziaływania wychowawczego w uniwersytecie ludowym. Do pierwszej zalicza czynniki strukturalne stanowiące podstawowe elementy składowa uniwersytetu ludowego, do których należy przede wszystkim czynnik ludzki, a więc zespół wychowawców oraz samorządny zespół uczestników uniwersytetu ludowego⁴⁰. Tu też zaliczyć wypadnie złożony i istotny wychowawczo czynnik, jakim jest środowisko społeczne, pojęte zarówno w terytorialnym jak i społeczno-ideowym znaczeniu, w zasięgu którego uniwersytet ludowy rozwija swoją działalność. Do drugiej kategorii czynników oddziaływania wychowawczego uniwersytetu ludowego zalicza czynniki pochodne czyli środki działania; są to w pierwszym rzędzie treści pracy dydaktycznej określonej programem tej instytucji, metody ich podawania oraz zajęcia uzupełniające i rekreacyjne.

Najbardziej istotnym spośród, omawianych czynników oddziaływania wychowawczego w uniwersytecie ludowym który wyróżnia Popławski stanowi zespół pracowników zespołu wychowawców. Podstawowe znaczenie dla wyników pracy wychowawczej w uniwersytecie ludowym posiada według Popławskiego skoordynowane współdziałanie wszystkich pracowników pedagogicznych tej placówki. Inaczej niż w szkole, gdzie każdy nauczyciel pracuje w sposób wyodrębniony, a czynnikiem ogniskującym i koordynującym na co dzień całość działalności instytucji szkolnej jest jej dyrektor jako czynnik nadrzędny - w

³⁹ Ibidem, s. 51-56.

⁴⁰ Ibidem, s. 51-56.

uniwersytecie ludowym koordynacja pracy dydaktycznej i wychowawczej odbywa się zespołowo, w warunkach współdziałania koleżeńskiegó i wzajemnej wymiany obserwacji i doświadczeń; dyrektor zaś jest głównym, inspiratorem oraz organizatorem i przewodnikiem w tej zespołowej współpracy wychowawczej. To też jego umiejętności w tym zakresie należą do najbardziej cennych i mają duże znaczenie dla ogólnych wyników działalności wychowawczej uniwersytetu ludowego.

Istotna rola zespołu wychowawczego w uniwersytecie ludowym, przejawia się w dwu jego podstawowych funkcjach, a mianowicie:

1. Jest on głównym dostarczycielem wiedzy i w ogóle treści umysłowo-poznawczych bogacących i aktywizujących życie intelektualne słuchaczy oraz rozszerzających ich horyzonty umysłowe ;
2. Jest on głównym przedmiotem inspiracji wychowawczych czyli inicjatorem i dostarczycielem treści i bodźców o charakterze emocjonalno-estetycznym, społeczno-etycznym, ideowo-światopoglądowym, które mają duży i bezpośredni wpływ na kształtowanie osobowości wychowanków.

Zrozumiałe jest, iż stopień skuteczności wychowawczej każdej z tych funkcji zależy od walorów osobistych poszczególnych pracowników pedagogicznych wchodzących w skład zespołu wychowawczego, o czym mówiło się już zresztą powyżej. Jestem głęboko przekonana, że nie ma skutecznego oddziaływania wychowawczego bez czynnika autorytetu wychowawcy. Stwierdzenie to odnosi się w pierwszym rzędzie do działalności placówek wychowania instytucjonalnego, chociaż i w wychowaniu samorządnym czynnik autorytetu odgrywa dużą rolę.

Popławski w swojej koncepcji wychowawczej podkreśla, iż w uniwersytecie ludowym czynnik autorytetu wychowawczego ma stosunkowo większe znaczenie niż w innych placówkach wychowania instytucjonalnego, a to ze względu na wspomnianą już powyżej specyficzną zasadę prymatu procesów wychowawczych.

Popławski jest zgodny w tym względzie z poglądami reprezentowanymi przez znawcę problematyki uniwersytetów ludowych Lucjana Turosa. Jeżeli bowiem w szkole przy dominacji procesów nauczania może pracować z pewnym powodzeniem nauczyciel będący dobrym dydaktykiem, chociaż nie dysponuje pełnym autorytetem osobistym w stosunku do młodzieży, to w uniwersytecie ludowym sytuacja tego rodzaju jest nie do pomyślenia i na dłuższą metę musiałaby się odbić ujemnie na podstawowych wynikach pracy wychowawczej tej placówki. Bowiem „[...] ważną metodą wychowania w uniwersytecie ludowym, [...] była

metoda osobistego przykładu”⁴¹.

Nawet najpełniejszy autorytet wychowawczy nauczyciela, możliwy do osiągnięcia w warunkach szkolnych, który wynika nie tylko z mistrzostwa w pracy dydaktycznej, ale i z wrodzonych uzdolnień pedagogicznych przeniesiony na teren uniwersytetu ludowego, musiałby okazać się niewystarczającym ze względu na inny (odrębny jakościowo) rodzaj rzeczywistości pedagogicznej tej instytucji. Dlatego, iż uniwersytet ludowy jest placówką społeczno-wychowawczą, to znaczy, że działa on w ramach określonego ruchu społeczno-ideowego, stanowi instytucję wychowawczą tego ruchu i realizuje jego założenia społeczno-ideowe. W tych warunkach więź, jaka wytwarza się pomiędzy pracownikiem pedagogicznym a słuchaczami w uniwersytecie ludowym, jest jakościowo inna od więzi łączącej ucznia i nauczyciela w szkole. Jest to więź nie tylko osobista, ale również społeczno-ideowa, czyli taka, jaka łączy normalnie członków jednego ruchu społecznego będących wyznawcami jednej idei i służących wspólnej sprawie⁴².

Jest oczywiste, że ukształtowany w takiej atmosferze autorytet wychowawcy w uniwersytecie ludowym posiada nie tylko cechy autorytetu, nauczycielskiego, ale zbliża się jakościowo do autorytetu działacza przywódcy w ruchu ideowym, jego praca zaś nabiera cech działalności społeczno-ideowej. Każdy wnikliwy badacz, patrząc z perspektywy ponad stu lat rozwoju uniwersytetów ludowych w naszym kraju, znajdzie postać wychowawców uosabiające w pełni, choć w sposób indywidualny - zarysowany wzorzec wychowawcy - społecznika. Możemy powołać się na szereg przykładów wymienianych wielokrotnie w tej pracy. Możemy powołać się w tym przedmiocie nie tylko na postać bohatera niniejszego artykułu - Feliksa Popławskiego ale wymienić wypadnie w tym miejscu np.: Ignacego Solarza, Zofię Solarzową, Józefa Kreta, Jadwigę Dziubińska, Kazimierza Banacha, Władysława Demkowa, Helenę i Waldemara Babiniczów oraz wielu innych.

Pamięć o nich żyje nadal w sercach i umysłach ich byłych wychowanków. Dowodem na to są licznie zgromadzone materiały pamiątkarskie⁴³.

⁴¹ L. Turowski, *Źródła sukcesów wychowawczych uniwersytetu ludowego Ignacego Solarza. Wpływ osobowości Ignacego Solarza na sukcesy wychowawcze uniwersytetu ludowego w Szycach i Gaci*, [w:] idem, *Patrząc szeroko i daleko... Dziedzictwo pedagogiczne Ignacego Solarza*. Wydawnictwo Spółdzielcze, Warszawa 1983, s. 146.

⁴² F. Popławski, *Czynniki oddziaływania wychowawczego w uniwersytecie ludowym. Zespół wychowawców*, [w:] idem, *Polski Uniwersytet Ludowy*, Wydawnictwo Spółdzielcze, Warszawa 1985, s. 51-56.

⁴³ Patrz np. Materiały pochodzące z konkursu Pamiątkarskiego pt. „Ideały Uniwersytetów Ludowych w moim życiu” – zorganizowanego przez Komisję Historyczną Zarządu Krajowego Towarzystwa Uniwersytetów Ludowych, Zakład Historii Ruchu Ludowego w Warszawie NKW PSL i Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego (30.IX.2000) czy wspomnienia np.: Franciszka Śliwy – idem, *Idee UL oświeślały drogę mojego życia*, „Młodzież–Kultura–Wieś. Polski Uniwersytet Ludowy” 2002, nr 1(52), s. 33-43; Anny Grzanki – eadem, *Odkrycia, fascynacje i spełnienia*, „Młodzież–Kultura–Wieś. Polski Uniwersytet Ludowy” 2002, nr 2(53), s. 48-

Ten rodzaj autorytetu wychowawczego, Popławski uznał za najwyższy i najbardziej atrakcyjny rodzaj jakim może dysponować pracownik pedagogiczny. Nauczyciel który pracuje w uniwersytecie ludowym dorasta osobiście do funkcji wychowawczej, jaka przypadła mu w udziale, może odgrywać w środowisku społeczno-wychowawczym rolę wzoru - modelu osobowości, wzbudzającego dążności naśladowcze wśród swych wychowanków i pogłębiając w sposób znakomity wpływ wychowawczy placówki uniwersyteckiej.

Zamiast zakończenia

„Błogosławiona dobroć człowieka
Niesie pokój ludziom w dom,
w progu chaty na sierotę czeka,
nie da płynąć bólu łzą.
Wyciągnijmy dłonie ku dobroci, niechaj dom nasz słonecznikiem ozłoci.
Błogosławiona dobroć człowieka
Niesie pokój ludziom w dom...”

(*Błogosławiona dobroć człowieka* – pieśń śpiewana w Uniwersytecie Ludowym Ignacego i Zofii Solarzów, słowa Zofia Solarzowa)

Powrót do sprawdzonych form wychowania jakie realizowane były w uniwersytetach ludowych w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce, może stanowić cenny wkład na drodze poszukiwań andragogiki. Wkład ten polega na poszukiwaniu takich rozwiązań wychowawczych, które wywierają autentyczny i trwały wpływ na drodze kształtowania indywidualności wychowanka przez zastosowanie „pedagogii dialogu” w relacji nauczyciel – uczeń jaki proponował współtwórca Polskich Uniwersytetów Ludowych Feliks Popławski.

Koncepcja pedagogiczna Popławskiego – formowana i realizowana w uniwersytetach ludowych typu Grundvigowsko-Solarzowego, ma charakter koncepcji demokratycznej egalitaryzacji ról społecznych młodego pokolenia wsi. Tradycyjne role żywiciela i obrońcy poszerzył on o partnerską rolę gospodarza ziemi polskiej oraz współtwórcy wartości kultury narodowej. Była to praca która zaczynała się w rodzinie uniwersytetu ludowego i trwać miała we wspólnocie wioskowej, parafii, kulturze, polityce, gospodarce. Aby odnieść w tej pracy sukces, trzeba było dokonać przebudowy własnych gospodarstw, społeczności wioskowej,

58; Jana Lempkowskiego – idem, *I ja szedłem z ludźmi ku ludziom*, „Młodzież–Kultura–Wieś. Polski Uniwersytet Ludowy” 2004, nr 2(61), s. 89-112; Feliksa Przybysza – idem, *W domu Trojanowskim*, „Młodzież–Kultura–Wieś. Polski Uniwersytet Ludowy” 2004, nr 3(62), s.122-124; Zygmunta Bugajskiego – idem, *Pod okiem wychowawcy z prawdziwego zdarzenia*, „Młodzież–Kultura–Wieś. Polski Uniwersytet Ludowy” 2004, nr 3(62), s. 117-121.

stosunku wsi do miasta, trzeba było uświadomić chłopom ich miejsce w życiu narodu i kulturze narodowej.

Do tego potrzebni byli ludzie o posiadający specyficzny typ osobowości. Składnikiem istotnym ideału osobowości Popławskiego były te cechy osobowości, które można określić mianem umiejętności zjednywania sobie zwolenników, przyjaciół, współpracowników, zdolność do zarażania ludzi swoją pasją i wiarą w postęp i rozwój człowieka. Szczególnie ważną cechą osobowości Popławskiego stanowi równowaga duchowa i zdolność do widzenia dalekosiężnych skutków społecznych i wychowawczych ludzkiego działania. Dzięki temu Popławski programując, inspirując, organizując działalność uniwersytetów ludowych starała się podporządkować działanie tych placówek zasadom demokracji społecznej, której istotą jest uznanie wszystkich warstw społecznych za równorzędne, mające prawo do rozwoju i trwania.

Podsumowaniem niech będą słowa zaczerpnięte z wywiadu przeprowadzonego przez autorkę artykułu z Waldemarem Winkielem - organizatorem koła ZMW RP „Wici”, wiceprezes ZW w Łodzi. Od 1965 roku redaktorem naczelnym „Tygodnika Kulturalnego”, w latach 1969–1975 wiceministrem Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, a następnie prezesem Zarządu Głównego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci. Od 1959 roku Waldemar Winkiel był członkiem a później wiceprezesem Prezydium Naczelnego Komitetu Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. Od 1983 roku redaktor naczelny „Zielonego Sztandaru”, a w latach 1961–1965 poseł na sejm RP. Odznaczony Krzyżami Oficerskim i Komandorskim, Orderem Odrodzenia Polski i Krzyżem Partyzanckim⁴⁴.

„(...) Popławski okazywał polskiej wsi wiele życzliwości. Cieszył się szacunkiem i sympatią współpracowników. Słowa Popławskiego były jak granit, był człowiekiem o wysokiej moralności i prawdzie wewnętrznej”⁴⁵.

Popławski wierzył w twórcze i niespożyte siły duchowe ludu polskiego i starała się, aby uniwersytety ludowe te siły wyzwoliły. Zarówno w koncepcji jak i praktyce wychowawczej Popławskiego na podkreślenia zasługuje zasada głęboko pojętej demokracji i samorządności we wspólnotowym życiu społeczności uniwersytetu ludowego. Tajemnica mistrzostwa pedagogicznego Popławskiego polegała na tym, że był humanistą – nie w sensie koncepcji nurtu kulturalnego ale entuzjastycznym wyznawcą wiary w dobroć i piękno drugiego człowieka.

⁴⁴ Słownik Biograficzny Działaczy Ruchu Ludowego. Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza. Warszawa 1989, s. 425-436.

⁴⁵ Wywiad z Waldemarem Winkielem przeprowadzony przez autorkę z dnia 11. 01. Warszawa 2005.

Bibliografia

Źródła

- niepublikowane

Czym jest a czym nie jest Uniwersytet Ludowy, Maszynopis referatu wygłoszony w Opaleniu na zjeździe TUL przez Feliksa Popławskiego, 7.XII.1981, s. 3. (Ze zbiorów prywatnych autorki).

Odpis Dyplomu ukończenia przez Feliksa Popławskiego Państwowego Wyższego Kursu Nauczycielskiego w Lublinie z dnia 12.VI.1924, sygn. 129. Państwowe Archiwum miasta stołecznego Warszawy. Zespół Państwowy Instytut Nauczycielski w Warszawie w latach 1921-1939, nr zespołu 219/0.

Protokół egzaminu na dyplom Państwowego Instytutu Nauczycielskiego w Warszawie z dnia 25.VI.1926, nr akt 209. Państwowe Archiwum miasta stołecznego Warszawy. Zespół Państwowy Instytut Nauczycielski w Warszawie w latach 1921-1939, nr zespołu 219/0.

Odpis aktu mianowania Feliksa Popławskiego, na nauczyciela Szkoły Powszechnej w Urszulinie z dnia 1.IX.1920, nr 113. Państwowe Archiwum miasta stołecznego Warszawy. Zespół Państwowy Instytut Nauczycielski w Warszawie w latach 1921-1939, Państwowe Archiwum miasta stołecznego Warszawy. nr zespołu 219/0.

Odpis aktu mianowania Feliksa Popławskiego, na nauczyciela Szkoły Powszechnej w Głusku z dnia 13.VII.1920, nr akt 115. Państwowe Archiwum miasta stołecznego Warszawy. Zespół Państwowy Instytut Nauczycielski w Warszawie w latach 1921-1939, Państwowe Archiwum miasta stołecznego Warszawy. nr zespołu 219/0.

Nominacja Feliksa Popławskiego prowizorycznym urzędnikiem Wydziału Oświaty Pozaszkolnej Okręgu Szkolnego Lubelskiego, nr akt 98. Państwowe Archiwum miasta stołecznego Warszawy. Zespół Państwowy Instytut Nauczycielski w Warszawie w latach 1921-1939, Państwowe Archiwum miasta stołecznego Warszawy. nr zespołu 219/0.

Rękopis - maszynopisu „Pamiętnika” Feliksa Popławskiego, s. 27. (Ze zbiorów prywatnych autorki).

Rękopis maszynopisu powieści Feliksa Popławskiego pt.: „Kopina”, s. 29. (Ze zbiorów prywatnych autorki).

Projekt Regulaminu Pracy Wydziału Uniwersytetu Ludowego i Szkoły Pracy Społecznej opracowany przez kierownika nadzoru Wydziału - Feliksa Popławskiego, Warszawa 25.I.1947, s. 23. (Ze zbiorów prywatnych autorki).

Życiorys własnoręcznie spisany przez Feliksa Popławskiego, s.10. (Ze zbiorów prywatnych autorki).

Popławski F. - Podstawowe założenia wychowawcze i programowe Uniwersytetu Ludowego w Świnoujściu. Maszynopis programu opracowany przez Feliksa Popławskiego, Warszawa 1963, t. nr 34, s. 45.

Popławski F. – Uniwersytety Ludowe w Polsce – maszynopis referatu wygłoszonego przez Popławskiego, zamieszczony w sprawozdaniu z pierwszego walnego zgromadzenia członków TUL RP w Pabianicach 11-13 października, Warszawa 1945, s. 4. (Ze zbiorów prywatnych autorki).

Prywatna korespondencja Feliksa Popławskiego z lat 1967–1981 z Józefem Kretem, (Ze zbiorów prywatnych Haliny Popławskiej).

Wywiad przeprowadzony przez autorkę z Waldemarem Winkielem z dnia 11.01. 2005 Warszawa. (Ze zbiorów prywatnych autorki).

- publikowane

Błaszczak I., Feliks Popławski i TUL RP w latach 1945-1948, „Młodzież – Kultura – Wieś. Polski Uniwersytet Ludowy” 2002, nr 1(52), s. 122-127.

Błaszczak I., Feliks Popławski – wychowawca wielkiej miary, „Ruch Pedagogiczny” 2009, nr 3-4, s. 95-111.

Błaszczak I., Rola uniwersytetów ludowych w upowszechnianiu kultury chłopskiej poprzez turystykę, [w:] E.. Puchnarewicz (red.), Wielokulturowość w turystyce, Warszawa 2010, s. 105-116.

Błaszczak I., Rola Feliksa Popławskiego w wychowaniu młodzieży wiejskiej do rozumienia dziedzictwa kulturowego, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” 2000, nr 2(29), s. 153-155.

Bugajski Z., Pod okiem wychowawcy z prawdziwego zdarzenia, „Młodzież–Kultura–Wieś. Polski Uniwersytet Ludowy” 2004, nr 3(62), s. 117-121.

Grzanka A., Odkrycia, fascynacje i spełnienia, „Młodzież–Kultura–Wieś. Polski Uniwersytet Ludowy” 2002, 2(53), s. 48-58.

Lempkowski J., I ja szedłem z ludźmi ku ludziom, „Młodzież–Kultura–Wieś. Polski Uniwersytet Ludowy” 2004, nr 2(61), s. 89-112.

Maliszewski T., Głosa w sprawie polskich uniwersytetów ludowych – wystąpienie podczas wizytacji komisji mniejszości narodowych i etnicznych w województwie pomorskim (Kaszubski Uniwersytet Ludowy, Wieżycza 14 lipca 2011r.), [w:] Rocznik Andragogiczny, Akademickie Towarzystwo Andragogiczne, Radom 2010, s. 268-280.

Maliszewski T., Wojenne uniwersytety ludowe, [w:] T. Pilch (red.), Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku, t. VII, Warszawa 2008.

Maliszewski T., (red.), Materiały z konferencji: Polskie uniwersytety ludowe – zmierzch idei czy nowe wyzwanie?”, Rozdział III (w:) Rocznik Andragogiczny 1999, Akademickie Towarzystwo Andragogiczne, Warszawa-Toruń 2000, s. 142-207.

Maliszewski T., Polskie uniwersytety ludowe w latach 1945-1948. Szkic do dziejów polskiej oświaty dorosłych lat 40. XX wieku, [w:] R. Grzybowski (red.), Oświata, wychowanie i kultura fizyczna w rzeczywistości społeczno-politycznej Polski Ludowej (1945-1989), Toruń 2004, s. 189-198.

Mierzwińska-Szybka Z., *Moje wędrowanie. Wspomnienia, refleksje, sylwetki przyjaciół*, Polski Uniwersytet Ludowy, Warszawa 1997.

Pruś J., Feliks Popławski – współtwórca Polskich Uniwersytetów Ludowych, „Młodzież – Kultura – Wieś. Polski Uniwersytet Ludowy” 1996, nr 2(29), s. 76-77.

Przybysz F., W „Domu Trojanowskim”, „Młodzież–Kultura–Wieś. Polski Uniwersytet Ludowy” 2004, nr 3(62), s.122-124.

Śliwa F., Idee UL oświeciły drogę mojego życia, „Młodzież–Kultura–Wieś. Polski Uniwersytet Ludowy” 2002, nr 1(52), s. 33-43.

Opracowania

T. Aleksander, Prekursorzy oświaty dorosłych, [w:] T. Aleksander (red.), Teoretyczne i praktyczne aspekty edukacji kulturalnej oraz oświaty dorosłych, Kraków 2006.

Byczkowski M., Maliszewski T., Przybylska E., (red.), *Uniwersytet ludowy – szkoła dla życia*, Kaszubski Uniwersytet Ludowy im. J. Wybickiego, Wieżycza 2003.

Borish S.M., *The Land of the Living. The Danish Folk High School and Denmark's Non-violent Path to Modernization*, Blue Dolphin Press, Grass Valley, 1991.

Słownik Biograficzny Działaczy Ruchu Ludowego. Matryca, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza. Warszawa 1989.

Popławski F., Dyksiński S., (red.), *Ignacy Solarz i jego Uniwersytet Ludowy 1924–1939*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1965.

Popławski F., *Polski Uniwersytet Ludowy*, Wydawnictwo Spółdzielcze, Warszawa 1985.

Popławski F., Uniwersytet ludowy Ignacego Solarza, [w:] Wspomnienia o Ignacym Solarzu „Chrzestnym”, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza. Warszawa 1983, s. 12-49.

Sapia-Drewniak E., Janik-Komar J., (red.), *Uniwersytety ludowe i inne formy oświaty dorosłych*, Opole 2010.

Turos L., *Patrzeć szeroko i daleko... Dziedzictwo pedagogiczne Ignacego Solarza*. Wydawnictwo Spółdzielcze, Warszawa 1983.

NOTA

Dr Iwona Błaszczak, prodziekan do spraw dydaktyki WNS, adiunkt w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Wydział Nauk Społecznych, Katedra Edukacji i Kultury: andragog, teoretyk wychowania, specjalista z zakresu komunikacji społecznej. Zainteresowania naukowe: kształcenia ustawiczne dorosłych realizowane w polskich i duńskich uniwersytetach ludowych.